

Závadová literatura

JAROSLAV SUK

Nikoli závadná, nýbrž závadová. Estébáckého slovtvůrce chápu, přídavné jméno „závadný“ není pro totalitní potřebu vhodné. Skrývá význam „chybný“, „nedokonalý“. Ale závadová literatura mohla být naprosto dokonalá, jedna z nejlepších. Na seznamech zakázané literatury se skvěla i díla Shakespeara, Lope de Vegy, libreta slavných oper, nemluvě o valné většině děl moderní české literatury.

Závadovou literaturu znali i nacisté. Pálili ji na hranicích.

Foto: archiv PaD

Závadová literatura pobuřovala popisem skutečnosti, vymyšlením jiné skutečnosti, vzpomínkami na jinou skutečnost, případně metaforami,

přirovnáními, narážkami, vtipy a jinými jazykovými a literárními prostředky, jimiž o skutečnost *zavadila*. V podstatě každá pravdivá výpověď

byla nebezpečná, ale nebezpečná byla i každá nespoutaná fantazie.

Mnohem jednodušší by bylo vymezit literaturu totalitně povolenou. Po-

Regály knihoven se postupně vyprazdňovaly

Foto: archiv PaD

pis skutečnosti podle posledního rozhodnutí politbyra. Leckdy se oficiální skutečnost měnila až závratně rychle. Jisté osoby, události, jevy a předměty náhle pro veřejné slovo a veřejný obraz přestaly existovat. A to se musely honem retušovat fotografie, celé náklady knih posílat do stoupy, zakazovat filmy, obrazy, sochy. Do redakcí přicházely striktní příkazy nezmiňovat a správně pojmenovávat a zařazovat do správného kontextu. Kontrola zahrnovala veškerou vydávanou literaturu, i čistě technickou.

Totalitní tvorba však není chudá. Zabírá celé spektrum žánrů od čistě propagandy po propagandu beletristickou a lyriku třeba o Pavlíku Morozovovi od Stěpana Ščipačova. Našel jsem v roce 1981 na polici antikvariátu jeden exemplář, ležel tam mezi knihami na vyhození, tzv. neprodejnými, a proto vyřazovanými. Byl to skvost

na ručním papíře, neořezaný, tedy s nerozřezanými stránkami, který nikdo nikdy nečetl. A čist nebude.

Čím se tedy liší totalitní literatura od té normální, závadové? Řekl bych, že vymiškovánosti, která veškerým těmto dílům dodává nezaměnitelný punc nudy. Dalším atributem je neexistence vtipu. Totalita postrádá humor. Snad na straně přívrženců a služebníků totality nějaký humor ve vnitřním kruhu existoval, ale pro nás vnější pozorovatele to byl humor katových pohůnků, když se bavili, jak se ta useknutá hlava pěkně koulí.

Říkáme totalita, ale je třeba si uvědomit, že to, co jsme prožili, byla jen cesta k totalitě, pokus o totalitu. V dokonalých představách dobudovaného socialismu a komunismu nešlo jen o kontrolu zveřejňovaných materiálů. Kontrola měla jít mnohem dál, do soukromí bytů a samozřejmě do nejskry-

tějších zákoutí v hlavách lidí. Tak je třeba chápat perzekuci i soukromě vydávaných samizdatů, zabavování zakázaných knih při domovních prohlídkách a pokusy o trestání dokonce za pouhé jejich držení.

Totalita předpokládá ne lidi, ale lid, lid prodchnutý jednou společnou myšlenkou, společnými cíli a neochvějnou poslušností. Iniciativní, ale jen v daném rámci. Rámec by se pokud možno neměl měnit, každá změna je na závalu. Takže nakonec je společným cílem neměnnost neboli cílová nula. (Protože cíl předpokládá taky start a cestu mezi těmito dvěma body. Cesta je změna. Cíl bez změny je nesmysl.)

Ve společnosti chápané jako jednohlasý, jednoideový tým jsou jakékoli disonance, tedy JINÉ myšlenky nemístné a nepřipustné. A stejně tak jejich nositelé.